

ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ НЕЗАКОННИМ ВІДТВОРЕННЯМ ТА РОЗПОВСЮДЖЕННЯМ КОМП'ЮТЕРНИХ ПРОГРАМ

На підставі існуючих у оперативно-розшуковій науці підходів наведено оперативно-розшукову характеристику злочинів, пов'язаних з незаконним відтворенням та розповсюдженням комп'ютерних програм.

Встановлено, що оперативно-розшукова характеристика злочинів, пов'язаних з незаконним відтворенням та розповсюдженням комп'ютерних програм, може бути надана у процесі розкриття таких складових: кримінально-правова складова (предмет злочинного посягання, об'єкт, об'єктивна сторона, суб'єкт, суб'єктивна сторона); кримінологічна складова (стан та динаміка, ознаки злочину, особа злочинця, детермінанти); криміналістична складова (типові способи скоєння злочину, характеристика потерпілого, сліди скоєння злочину).

Доведено, що однією із передумов якісної оперативно-розшукової протидії злочинам, пов'язаним з незаконним відтворенням та розповсюдженням комп'ютерних програм, повинно стати врахування складових оперативно-розшукової характеристики цього виду злочинів у процесі обрання тактики здійснення заходів, направлених на їх виявлення та документування.

Ключові слова: оперативно-розшукова характеристика, протидія злочинам, оперативно-розшукова діяльність, інтелектуальна власність, комп'ютерні програми.

Постановка проблеми. Високий рівень злочинності проти авторського права і суміжних прав, крім заподіяння матеріальної шкоди вітчизняним і зарубіжним правовласникам, призводить також до сповільнення темпів розвитку науки і культури, підриву інтелектуального потенціалу держави, зменшення надходжень до державного і місцевого бюджетів, ускладнення зовнішньополітичних і зовнішньоекономічних відносин України з іншими державами [1].

Дослідження питань протидії окремим видам кримінальних діянь силами оперативних підрозділів правоохоронних органів має ґрунтуватися на попередньому вивченні сутності та визначенні ознак відповідних кримінальних діянь. Знання таких ознак дає можливість оперативним підрозділами ефективно виявляти та припиняти злочини, успішно брати участь у їх розслідуванні. Тому одним із важливих для практики теоретичних аспектів є формування оперативно-розшукової характеристики різних видів злочинів [2, с. 75].

Ефективне дослідження проблем протидії злочинам, пов'язаним з незаконним відтворенням та розповсюдженням комп'ютерних програм, неможливе без вивчення ознак відповідних кримінальних діянь.

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Специфіку категорії оперативно-розшукової характеристики вивчали такі вітчизняні вчені: В.І. Василюк, Д.В. Гребельський, М.Л. Грібов, О.М. Джужа, Е.О. Дідоренко, В.С. Кубарев, І.В. Кубарев, Д.Й. Никифорчук, С.І. Ніколаюк, Ю.Ю. Орлов, В.Л. Ортинський, В.Д. Пчолкін, М.А. Погорецький, С.С. Чернявський, В.П. Шеломенцев та інші. Проте донині недостатньо вивченим залишається питання формування оперативно-розшукової характеристики злочинів, пов'язаних з незаконним відтворенням та розповсюдженням комп'ютерних програм.

Метою статті є формування оперативно-розшукової характеристики злочинів, пов'язаних з незаконним відтворенням та розповсюдженням комп'ютерних програм та визначення її основних складових елементів.

Виклад основного матеріалу. Аналіз наукових досліджень з питань протидії злочинам у сфері економіки в цілому та злочинів у сфері інтелектуальної власності зокрема указує на те, що серед науковців немає єдиної думки щодо складу основних елементів

нтів оперативно-розшукової характеристики цих злочинів.

Ми поділяємо погляди тих науковців, які до структури елементів оперативно-розшукової характеристики злочинів у сфері економіки відносять сукупність кримінально-правових, криміналістичних та кримінологічних ознак таких злочинів.

Результати дослідження показали, що оперативно-розшукова характеристика злочинів, пов'язаних з незаконним відтворенням та розповсюдженням комп'ютерних програм, може бути надана у процесі розкриття таких складових: кримінально-правова складова (предмет злочинного посягання, об'єкт, об'єктивна сторона, суб'єкт, суб'єктивна сторона); кримінологічна складова (стан та динаміка, ознаки злочину, особа злочинця, детермінанти); криміналістична складова (типові способи скоєння злочину, характеристика потерпілого, сліди скоєння злочину).

Спробуємо розкрити зазначені складові оперативно-розшукової характеристики злочинів, пов'язаних з незаконним відтворенням та розповсюдженням комп'ютерних програм.

Кримінально-правова складова

Предмет злочинного посягання. Предметом злочину виступають комп'ютерні програми.

Комп'ютерна програма – набір інструкцій у вигляді слів, цифр, кодів, схем, символів чи в будь-якому іншому вигляді, виражених у формі, яку читає машина, і які приводять її у дію для досягнення певної мети або результату. Це поняття охоплює як операційну систему, так і прикладну програму, виражені у вихідному або об'єктному коді, включаючи підготовчі матеріали та аудіовізуальні відображення, одержані внаслідок розробки комп'ютерної програми [3].

Зокрема, предметом злочинного посягання стають у 43 % випадків – прикладні комп'ютерні програми; 39 % випадків – операційні системи; 12 % випадків – програми для ведення бухгалтерського обліку і фінансової звітності; 3 % випадків – ігри; 2 % випадків – програми-перекладачі; 1 % випадків – антивірусні програми [4, с. 8].

Об'єкт. Об'єктом злочину є авторське право та суміжні права на комп'ютерну програму.

Об'єктивна сторона. З об'єктивної сторони злочин передбачає суспільно небезпечні дії, пов'язані з незаконним розповсюдженням або відтворенням комп'ютерних програм та наявність наслідків у вигляді заподіяння матеріальної шкоди у великому розмірі.

Суб'єкт. Суб'єкт таких злочинів – загальний: осудна приватна особа, яка досягла 16-річного віку.

Суб'єктивна сторона. Суб'єктивна сторона таких злочинів характеризується прямим умислом.

Кримінологічна складова

Стан та динаміка. Починаючи з 2008 р. спостерігається поступове зростання рівня комп'ютерного піратства. Лідерами по кількості виявлених злочинів у сфері інтелектуальної власності є такі регіони, як м. Київ, Донецька, Дніпропетровська, Харківська, Одеська області. На другому місці – Запорізька, Львівська, Івано-Франківська та Луганська області. Структура розподілу хоча і змінюється з роками, але якісних змін не відбувається. Регіони-лідери так ними й залишаються. Досить велика кількість злочинів у деяких регіонах у порівнянні з іншими пов'язана як із кількістю населення у цих регіонах, так і з обставинами, які сприяють вчиненню таких злочинів [5].

Ознаки злочину. Ознаки вказаного виду злочинної діяльності, як правило, прямо залежать від способу вчинення злочину.

Зокрема, часто «піратське» програмне забезпечення продається на «самописних» дисках, тоді як правовласники випускають в обіг лише диски, виготовлені промисловим способом. Упаковка фальсифікованих дисків низької якості, а може бути й простою ксерокопією оригінальної упаковки. На одному «піратському» диску може бути записана збірка програм, та ще й різних правовласників, що свідчить про безумовну контрафактність продукту. Водночас, у випадку використання неліцензійної програми, ознаками контрафактності, як правило, є наявність використання спеціальних програм «креків» або певної нестандартної установки програми [6].

У випадках розповсюдження програмного забезпечення через мережу Інтернет ознаками протиправної діяльності можуть бути: відсутність договорів з правовласниками на розповсюдження програмних продуктів; наявність на сайті значної кількості нетематичної реклами; на сайті відсутні контакти для зв'язку з адміністратором, а в системі WhoIS немає

даних про власника сайту або є загальний е-мейл, з якого ніхто не відповідає [7].

Особа злочинця. Результати вивчення кримінальних проваджень по злочинах, пов'язаних з незаконним відтворенням та розповсюдженням комп'ютерних програм, показав, що в переважній кількості випадків вказані злочини вчиняли чоловіки (72 %), 79 % злочинців мали вищу освіту, більшість злочинців раніше не були засуджені (92 %). Злочини вказаної категорії, як правило, вчиняли злочинці у віці до 35 років (67 %).

Детермінанти. Результати дослідження Л.А. Безуглого показали, що до основних детермінантів вказаних злочинів належать:

- надвисока рентабельність таких злочинів, що в три – десять разів перевищує прибутковість легального бізнесу;
- несформованість ринку комп'ютерних програм, що насамперед, виражається в низькій купівельній спроможності зайнятого населення;
- критично високий рівень оподаткування легального бізнесу;
- відносна економічна слабкість найбільших легітимних учасників національного ринку комп'ютерних програм;
- занадто велика кількість дрібних продавців комп'ютерних програм;
- менша «уразливість» незаконного відтворення та розповсюдження комп'ютерних програм і баз даних перед несприятливими економічними факторами;
- незавершеність правової регламентації захисту авторських прав;
- низький рівень диференціації відповідальності за замах, пов'язані з різними об'єктами інтелектуальної власності;
- недостатній максимальний рівень суворості відповідальності за порушення авторських прав;
- відсутність комплексної державної програми посилення захисту інтелектуальної власності, яка б включала систему правових (цивільно-правових, адміністративно-правових, фінансових, податкових, кримінально-правових, кримінально-процесуальних, оперативно-розшукових та ін.), а також організаційно-правових заходів підвищення ефективності боротьби з інтелектуальним піратством;
- малоефективний механізм моніторингу (збору інформації, аналізу, оцінки, прогнозу) стану незаконного відтворення та розповсюдження комп'ютерних програм, його факторів і ефективності заходів боротьби з такими злочинними виявами;
- низький рівень реального розкриття незаконного відтворення та розповсюдження комп'ютерних програм;
- недостатньо розвинена система професійної підготовки й підвищення кваліфікації фахівців у сфері протидії незаконному відтворенню та розповсюдженню комп'ютерних програм;
- низький рівень кооперації національних і закордонних правоохоронних органів, які здійснюють функції щодо протидії незаконному відтворенню та розповсюдженню комп'ютерних програм [8, с. 75].

Криміналістична складова

Типові способи скоєння злочину. Як показали результати дослідження І.М. Горбаньова, порушення авторського права способом незаконного відтворення комп'ютерних програм виражається у 30 % випадків у незаконному встановленні (інсталяції) примірника комп'ютерної програми на жорсткий магнітний диск комп'ютера; 6 % випадків – незаконному розміщенні (завантаженні) примірника комп'ютерної програми в оперативній пам'яті комп'ютера; 24 % випадків – незаконному розміщенні (записі) примірника комп'ютерної програми на компакт-диск, дискеті (іншому машинному носії інформації); 32 % випадків – незаконному виготовленні примірників комп'ютерної програми шляхом багаторазового копіювання (тиражування) іноді зі: а) знищенням або блокуванням засобів захисту від несанкціонованого копіювання; б) частковим або повним копіюванням ознак ліцензійного примірника комп'ютерної програми; 7 % випадків – у понадлімітному використанні комп'ютерної програми, яке може бути у вигляді: а) перевищення кількості відтворень, передбачених авторською угодою або ліцензією; б) перевищення передбаченого авторською угодою або ліцензією терміну на відтворення комп'ютерної програми; 1 % випадків – у використанні комп'ютерної програми на підставі авторської угоди, укладеної не з усіма правовласниками [4, с. 8–9].

Порушення авторського права способом незаконного розповсюдження комп'ютерних програм виражається у 77 % випадків у незаконному продажі, даруванні, обміні, прокаті примірника комп'ютерної програми; 18 % випадків – незаконному про-

дажі, даруванні, обміні комп'ютерів зі встановленим на жорсткий диск програмним забезпеченням; 2 % випадків – наданні у безкоштовне використання будь-якого примірника комп'ютерної програми без згоди правовласника; 1 % випадків – незаконних експортно-імпорتنих операціях з примірниками комп'ютерної програми; 1 % випадків – внесенні будь-якого примірника комп'ютерної програми без згоди правовласника до статутного фонду підприємства, установи або організації; 1 % випадків – розповсюдженні будь-якого примірника комп'ютерної програми з використанням можливостей комп'ютерної мережі Інтернет – наданні доступу до комп'ютерної програми через електронні системи інформації таким чином, що будь-яка особа може здійснити до неї доступ з будь-якого місця і в будь-який час за власним вибором [4, с. 9].

Характеристика потерпілого. У переважній більшості проаналізованих випадків потерпілими по злочинах, пов'язаних з незаконним відтворенням та розповсюдженням комп'ютерних програм, визнаються автори програмних продуктів або їх правовласники.

Сліди скоєння злочину. Слідові картини незаконного відтворення та розповсюдження комп'ютерних програм мають як відмінні, так і загальні риси. Загальним для усіх дій є участь у слідстві ЕОМ, периферичних пристроїв та машинного носія комп'ютерної інформації, на якому міститься примірник комп'ютерної програми [4, с. 9].

Висновок. Підсумовуючи викладене, можна дійти висновку, що однією із передумов якісної оперативно-розшукової протидії злочинам, пов'язаним з незаконним відтворенням та розповсюдженням комп'ютерних програм, повинно стати врахування складових оперативно-розшукової характеристики цього виду злочинів у процесі обрання тактики здійснення заходів, направлених на їх виявлення та документування.

Бібліографічні посилання

1. Безуглий Л. Соціально-правова обумовленість криміналізації незаконного відтворення та розповсюдження комп'ютерних програм і баз даних. Наукові записки Кіровоградського державного університету імені Володимира Винниченка. Серія : Право. 2017. Вип. 1. С. 155–159.
2. Черняк А.М. Оперативно-розшукова характеристика злочинів у сфері міжнародного студентського обміну. Журнал східноєвропейського права. 2017. № 43. С. 74–82.
3. Коментар до статті 176. Порушення авторського права і суміжних прав URL: <http://yurist-online.com/ukr/uslugi/yuristam/kodeks/024/174.php> (дата звернення: 11.02.2017).
4. Горбаньов І.М. Особливості методики розслідування порушень авторського права щодо незаконного відтворення та розповсюдження комп'ютерних програм: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ: Академії адвокатури України, 2007. 20 с.
5. Безуглий Л.А. Запобігання незаконному відтворенню та розповсюдженню комп'ютерних програм і баз даних: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ: НАВС, 2013. 19 с.
6. Ознаки «ліцензійності» й контрафактності програмного забезпечення. URL: <https://studfiles.net/preview/5203608/page:3/> (дата звернення: 11.02.2017).
7. Як розпізнати піратський сайт – 8 ознак шахраїв. Сайт Ініціатива «Чисте Небо». URL: <http://www.reer.site/uk/yak-rozpoznaty-piratskuy-site-8-oznak/> (дата звернення: 11.02.2017).
8. Безуглий Л.А. Причини й умови незаконного відтворення та розповсюдження комп'ютерних програм і баз даних. Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. 2013. № 1. С. 218–225.

Надійшла до редакції 23.04.2019

SUMMARY

Krischenko A.Ye. Operational-search description of crimes related to illegal reproduction and distribution of software. In the article, on the basis of the existing operational-search technology approaches provided operative-search characteristics of crimes related to the illegal reproduction and distribution of computer programs.

An analysis of scientific sources suggests that today the issue of the operational and investigative characterization of crimes related to illicit reproduction and distribution of computer programs is still insufficiently studied.

It has been established that the operative-search characteristics of crimes related to illegal reproduction and distribution of computer programs can be provided in the process of disclosing the following components: the criminal-law component (the object of a criminal encroachment, the object, the objective side, the sub-object, subjective side); criminological component (state and dynamics, signs of a crime, person of the offender, determinants); Forensic component (typical ways of committing a crime, characteristics of the victim, traces of the crime).

The results of the study of criminal proceedings for crimes related to the illegal reproduction and distribution of computer programs showed that in the vast majority of cases, these crimes were committed by men (72%), 79% of criminals had higher education, most of the perpetrators were not previously convicted

(92 %) Crimes of this category were usually committed by criminals under the age of 35 (67%).

It has been established that in the vast majority of cases analyzed victims of crimes related to illegal reproduction and distribution of computer programs are recognized by the authors of software products or their rights holders.

One of the prerequisites for a high-quality operative and investigative counteraction to crimes connected with illegal reproduction and distribution of computer programs should be the consideration of the components of the operational-search character of this kind of crimes in the process of choosing tactics for the implementation of measures aimed at their detection and documentation.

Keywords: operative-search characteristic, counteraction to crimes, operative-search activity, intellectual property, computer programs.

УДК 343.918.1

Макотченко Л.М. ©

аспірант

(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

DOI: 10.31733/2078-3566-2019-1-135-139

ЗАХОДИ ПОПЕРЕДЖЕННЯ ПЕРЕВИЩЕННЯ ВЛАДИ АБО СЛУЖБОВИХ ПОВНОВАЖЕНЬ ПРАЦІВНИКОМ ПРАВООХОРОННОГО ОРГАНУ

Розглянуто можливі заходи попередження злочину, передбаченого ст. 365 КК України. Обґрунтовано, що перевагу слід надавати загальним заходам попередження цього злочину. До них належать заходи щодо поліпшення системи матеріального й морального стимулювання працівників правоохоронних органів, вдосконалення елементів керівної та організаційної роботи, перегляд існуючої системи контролю й оцінки ефективності роботи тощо.

Ключові слова: *перевищення влади або службових повноважень, працівник правоохоронного органу, попередження злочинності.*

Постановка проблеми. Попередження злочинності – це діяльність суспільства та держави, фізичних та юридичних осіб, яка спрямована проти злочинності з метою утримання її на соціально прийнятному рівні, це одна зі сфер соціального управління, яка забезпечує вплив, по-перше, на причини та умови, які породжують злочини, і, по-друге, на саму злочинність з метою припинення її самодетермінації.

Головне у процесі попередження злочинності взагалі та перевищення влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу зокрема – це акцент на причинність та детермінацію злочинності, на утримання людей від вчинення злочину.

Як свідчить міжнародний досвід, жодна із соціально-економічних систем не мала і не має повного імунітету від злочинів серед правоохоронців. Відмінність цього виду злочинності полягає лише в обсягах та формах прояву. Ця категорія злочинів, як невід’ємна частина злочинності, є явищем соціальним і з об’єктивних причин не може повністю ліквідуватися. Але прагнення до максимального зменшення її рівня та локалізації сфер поширення – вимушена необхідність. У зв’язку з цим є потреба залучення науки до проведення досліджень у цій сфері з метою вироблення теоретичних положень щодо попередження злочинів правоохоронців у цілому і перевищення ними влади або службових повноважень зокрема.

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв’язання даної проблеми. Питання попередження злочинів працівників правоохоронних органів досліджувались такими вченими: П.П. Андрушко, О.Ф. Бантишев, А.В. Галахова, О.О. Дудоров, В.Ф. Кириченко, М.Й. Коржанський, Ю.І. Ляпунов, П.С. Матишевський, М.І. Мельник, А.Н. Трайнін, М.І. Хавронюк, Н.М. Ярмиш та ін. Разом з тим питанням попередження перевищення влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу приділено недостатньо уваги.

Мета статті. Розглянути можливі заходи попередження злочину, передбаченого